

Zeeuws-Vlaanderen een bolwerk van de Bosuil *Strix aluco* in Zeeland, maar hoe lang nog?

Sinds het eind van de jaren negentig is het aantal waarnemingen van de Bosuil in Zeeuws-Vlaanderen sterk toegenomen. Omdat niet bekend was hoe het er precies met de soort voor stond, hebben de Zeeuws-Vlaamse Vogelwerkgroepen van 't Duumpje en de Steltkluut in de periode vanaf half januari tot en met half 2008 een gebiedsdekkende inventarisatie naar het aantal broedparen uitgevoerd. In dit artikel wordt daarvan verslag gedaan.

De Bosuil is een gemakkelijk te herkennen en op te sporen soort. De roep van het mannetje is luid en niet te verwarren met die van een andere uilensoort. Bovendien is de roepactiviteit hoog (Mikkola 1983, Cramp 1985), waardoor de trefkans groot is. Het is dan ook verassend te moeten constateren dat de vestiging van de soort in Zeeuws-Vlaanderen niet goed is gedocumenteerd. Uit navraag bij Zeeuwse vogelaars ten noorden van de Westerschelde blijkt dat het daar niet veel beter is. Kennelijk stoppen Zeeuwse vogelaars na zonsondergang met vogelen en is

Een uil in het bos is nog geen Bosuil

De Avifauna van Zeeuws-Vlaanderen beschrijft het voorkomen van vogels tot en met 1986 (Buisse & Tombeur 1988). De vroegste waarneming is van 24 november 1971 nabij Sint Anna ter Muiden (Henk Enkelaar). In de periode tot en met 1986 werd de soort nog zeven keer waargenomen en wel op; 24 augustus 1973, 24 september 1975 en 12 november 1976 telkens bij Hulst; van 19-25 november 1975 in het Villapark Sluiskil; op 17 september 1982 in de Varempépolder en op 14 maart 1985 aan de Mezendreef Zuiddorpe. De auteurs vermelden dat ze een aantal in het verenigingsblad De Steltkluut gepubliceerde waarnemingen hebben verworpen. Waarschijnlijk terecht, want een uil in het bos is nog geen Bosuil!

Vestiging in Zeeuws-Vlaanderen

Van de in de Avifauna gepubliceerde waarnemingen gaat het zes keer om een najaars- en één keer om een voorjaarswaarneming. Het najaar is de tijd dat jonge Bosuilen het broedterrito-rium verlaten en op zoek gaan naar een eigen stek. Bosuilen zijn echte standvogels. Zodra ze zich ergens hebben gevestigd, blijven ze daar hun hele leven (Mikkola 1983, Cramp et al 1985).

De eerste keer dat een waarneming in Zeeuws-Vlaanderen wijst op een broedpaar is de waarneming van 14 maart 1985 aan de Mezendreef te Zuiddorpe (Franklin Tombeur). De vogel werd éénmaal gezien en krijgt daardoor broedcode 1¹. Vervolgens duurt het tot 1990 voor de soort opnieuw tijdens het broedseizoen wordt waargenomen: 't Jagertje Hulst (broedcode 4) (Marc Buisse). Daarna zijn er meldingen die op een broedpaar wijzen in 1993 (Boschkreek Koewacht en Waterleidingbossen Clinge), 1996 (Waterleidingbossen Clinge) 2001 (Zeildijk Hulst) en vanaf 2003 op diverse locaties (archief Steltkluut, Marc Buisse). Het is aannemelijk dat sinds het midden van de jaren negentig in Oost Zeeuws-Vlaanderen de soort onafgebroken aanwezig is geweest.

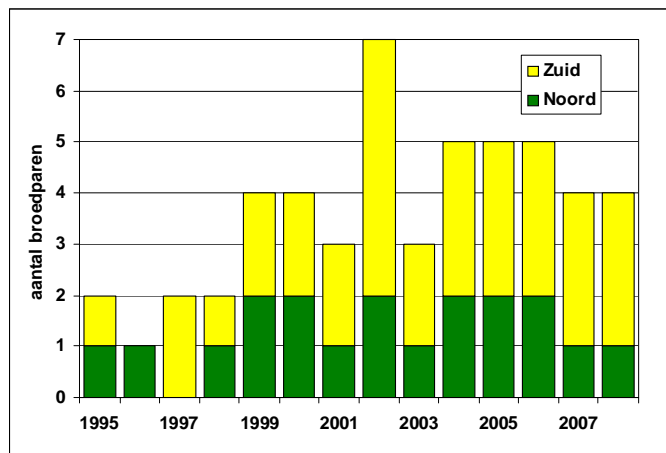
De vestiging in Midden Zeeuws-Vlaanderen is beter gedocumenteerd. De eerste waarneming van een roepend exemplaar is van 26 november 1994 (Jan Castelijns, HC). In het aansluitende voorjaar was zowel in het Noorder als in het Zuider Braakmanbos een roepende Bosuil aanwezig (René Steijn, HC). Omdat beide locaties circa 2,5 km uiteen lagen, en de vogels op

¹ Broedende vogels worden niet opgespoord door naar het nest te zoeken, maar door te letten op het gedrag van de ouders. Men noemt dit broedvogel- of territoriumkartering en spreekt over broedparen of territoria. De zekerheid van broeden wordt weergegeven door de zogenaamde broedcode. Er worden 16 klassen onderscheiden. Zo krijgt een éénmalige waarneming van een ouder in een geschikt broedgebied tussen bepaalde datumgrenzen de broedcode 1 en een nest met jongen de broedcode 16 (Van Dijk 2004).

twee verschillende dagen met een tussenpose van minimaal één week werden waargenomen, ging het om twee verschillende broedparen met broedcode 4 (zie ‘Onderzoeksmethode 2008’). Vanaf 1995 werd de soort in het Braakmanbos jaarlijks vastgesteld (figuur 1). Het eerste bewijs dat er daadwerkelijk werd gebroed, kon in 1998 worden geleverd (broedcode 16) (Castelijns 1998). Tijdens de inventarisatie van 2008 werd in Midden Zeeuws-Vlaanderen behalve in het Braakmanbos de soort op nog drie andere locaties vastgesteld. Van het frequent bezochte Van Wuijckhuisebos is het vestigingsjaar bekend: 2007 (Ab Klaassen, Alex de Smet, HC).

In West Zeeuws-Vlaanderen was in de periode 1995-2000 een paar Bosuilen op De Ploate aanwezig. Er zijn ook een paar keer jongen gezien. Door de kap van het bos is de soort verdwenen. Vanaf 2001 is de soort nog slechts incidenteel waargenomen

(Bob Dierkx, Henk Bondewel). In 1998-2000 werden roepende exemplaren gehoord nabij Sint Kruis (SOVON 2003). Helaas kon de locatie en de waarnemer niet meer worden achterhaald. Daarna was het tot de inventarisatie van 2008 ‘stil’. Op 8 februari 2008 werd in het Toniobosje nabij Sint Kruis pas de volgende Bosuil gehoord (Jan Janssens). Mogelijk was de soort in de tussenliggende ook jaren aanwezig, maar werd ze niet opgemerkt.

Figuur 1: Aantal broedparen (roepende mannetjes) van de Bosuil in het Braakmanbos Hoek/Philippine in de periode 1995-2008.

Onderzoeksmethode 2008

Voorafgaand aan de inventarisatie is een instructie opgesteld en is afgesproken wie welk gebied zou gaan inventariseren. In overleg met de waarnemer is bepaald welke locaties in een bepaald gebied voor onderzoek in aanmerking zouden moeten komen en welke niet. Van belang hierbij was het gegeven dat een Bosuil sterk gebonden is aan bos.

De instructie was gebaseerd op de BMP-handleiding van SOVON Vogelonderzoek (Van Dijk 2004). De belangrijkste punten in de instructie waren.

- Leer het geluid van zowel man als vrouw Bosuil kennen. Luister naar het bij het email gevoegde geluid. De ‘hoehoe-roep’ is van het mannetje de ‘kweik’ van het vrouwtje.
- Bezoek in de periode 15 januari-15 april in de avondschemering drie keer alle potentiële broedplaatsen. Noteer alle roepende Bosuilen op een kaartje. Als je gebruik maakt van geluidsnabootsing volstaan twee bezoeken.
- Speel het bij het email gevoegde geluid nabij de potentiële broedplaats drie keer af (duur $\pm 2\frac{1}{2}$ minuut). Wacht daarna 5-10 minuten en speel het opnieuw af. Wacht weer 5-10 minuten en ga pas daarna verder. Ga tijdens het afspelen op ruime afstand van de geluidsbron staan. Als je te dichtbij staat, hoor je het antwoord van Bosuil niet.
- Zodra je op een bepaalde plaats een Bosuil hoort, kun je het geluid beter meteen uitzetten. Blijf nog wel enige tijd luisteren, om na te gaan of er eventueel een tweede mannetje roept.
- Bosuilen roepen het best bij windstil weer. De temperatuur doet er niet toe. Een heldere windstille avond met vorst is dus prima.
- Bosuilen hebben een groot territorium. Overschatting van het aantal is daarom een reëel gevaar. Mocht je op een bepaalde plaats een Bosuil horen, en twijfelen of er ook een op een nabijgelegen plaats zit, ga dan tussen beide plaatsen in staan en wacht enige tijd. Als

een vogel begint te roepen, antwoordt de buurman meestal. Je weet dan zeker dat je met twee paren van doen hebt.

- Als je van een locatie twee waarnemingen van verschillende datum hebt, neem dan aan dat het om één paar gaat als de waarnemingsplaatsen minder dan 1000 meter uit elkaar liggen en om twee paren als de locaties verder dan 1000 meter uit elkaar liggen.

Resultaten 2008

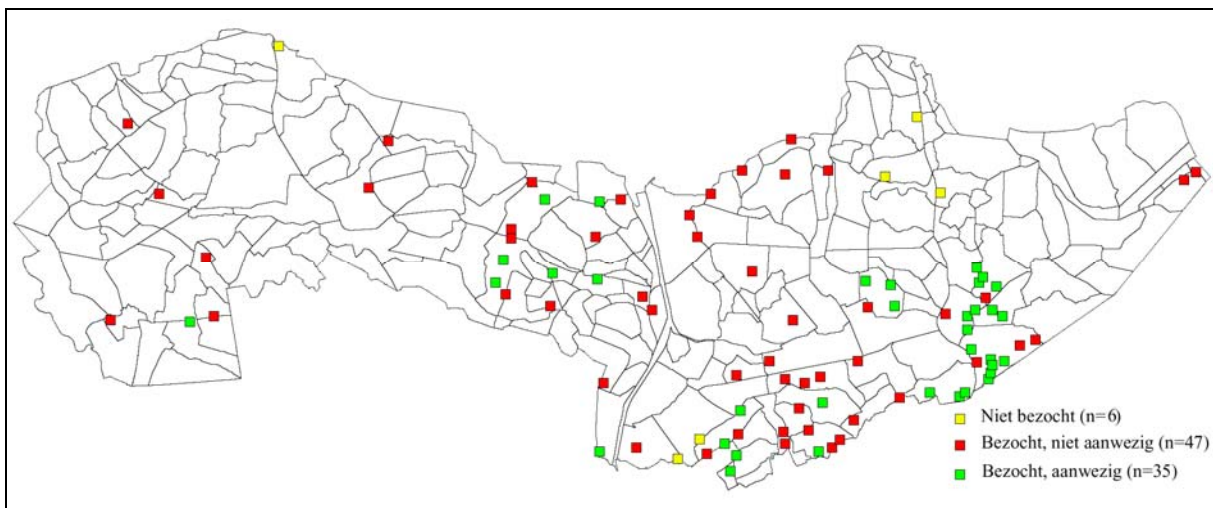
In totaal werden 85 locaties bezocht waaronder een aantal voor de Bosuil ongeschikte. Zes kleinere, geïsoleerd liggende bosjes, in grootte variërend van 2-14 ha, werden niet bezocht. In totaal werden 35 territoria van de Bosuil vastgesteld: 27 in Oost, 7 in Midden en 1 in West Zeeuws-Vlaanderen (figuur 2). De gemiddelde dichtheid voor geheel Zeeuws-Vlaanderen bedroeg 0,48 territoria per km².

De grootste concentratie Bosuilen bevond zich rondom Hulst en in de Waterleidingbossen van Clinge en Sint Jansteen. Andere gebieden met nogal wat Bosuilen waren de omgeving van Koewacht, Overslag en Zuiddorpe en de omgeving van Hoek en Philippine. Opvallend afwezig was de Bosuil rondom Axel. Met nadruk wordt vermeld dat alle daar aanwezige potentiële broedlocaties goed zijn onderzocht.

Het voorkomen van de Bosuil weerspiegelt het voorkomen van bos in de streek. Bos in Zeeuws-Vlaanderen bevindt zich vooral op de voor de landbouw minder aantrekkelijke (dek)zandgronden.

Er was geen enkel broedpaar aanwezig in een populierenaanplant zonder ondergroei of in een populierenweiland. De drie kleinste geïsoleerd liggende bosjes met Bosuilen waren het Toniobosjes Sint Kruis (3,5 ha), de windsingel bij DOW Hoek (6,5 ha) en de Hoge Berg in de Poelpolder Sas van Gent (9,5 ha). In alle drie de gevallen bestaat de omgeving uit gevarieerd terrein met de nodige beplanting. Bosuilen jagen vanuit stand en hebben daarom zitplaatsen (bepanting!) nodig om prooi te kunnen bemachtigen (Mikkola 1983, Cramp et al. 1985).

Als aanvulling op de waarnemingen van begin 2008 is vermeldenswaard dat sinds december 2008 aan de Heerenstraat in Aardenburg geregeld een roepende Bosuil wordt gehoord (Fred Schenk). Fred woont daar en vermeldt er nadrukkelijk bij de soort daar niet eerder te hebben gehoord, ook niet tijdens de inventarisatie van 2008!

Figuur 2. Resultaten van de Bosuil-inventarisatie in Zeeuws-Vlaanderen in 2008.

Elders in Zeeland

In Zeeland ten noorden van de Westerschelde en op Goeree-Overflakkee is er evenals in Zeeuws-Vlaanderen tot aan de jaren negentig verwarring over het wel of juist niet voorkomen van de Bosuil. Ook daar geldt duidelijk dat een uil in het bos nog geen Bosuil is! Samengevat

komt het er op neer dat tot aan het begin van de jaren negentig van definitieve vestiging geen sprake was (Wergroep Avifauna Natuur- en Vogelwacht Schouwen-Duiveland 1986, Walhout & Twisk 1988, Vergeer & Van Zuijlen 1994, Breedveld et al. 2004). Nadien heeft de Bosuil ook ten noorden van de Westerschelde, al is het schoorvoetend en met behulp van door vogelasiels uitgezette exemplaren (Marcel Klootwijk, George Tanis, André de Baerdemaker), voet aan de grond gekregen. Op Goeree-Overflakkee gaat het inmiddels zeker om 1-2 broedparen (George Tanis) en op Schouwen Duiveland om 6-7 broedparen (Rinus van 't Hof). Op Walcheren zou de soort na vestiging weer zijn verdwenen. In een persoonlijke mededeling schreef Marcel Klootwijk daarover het volgende: “Het verhaal van de Bosuil voor Walcheren is afgelopen in 2004. In 1993 werd er voor het eerst melding gemaakt. Sindsdien ging het om maximaal twee mannetjes en één vrouwtje in het Oranjesbosch bij Oostkapelle. Eén mannetje heeft het tot en met 2004 volgehouden. Deze vogel heb ik jaarlijks een aantal keer opgezocht tot april 2004. Ik heb tussen 1995 en 2004 nooit meerdere exemplaren kunnen vaststellen. Aangezien ik in de zomer van 1993 bij de Mikke werkzaam was, kan ik met zekerheid vaststellen dat één, waarschijnlijk twee vogels zijn uitgezet in het Oranjesbosch. Eén van de vogels was, net over de grens in Duitsland, in een vrachtwagen met erwten beland en is na de lange reis bij de Mikke terechtgekomen.” Van Sint Philipsland, Tholen, Noord en Zuid-Beveland zijn geen (zekere, is bevestigde) Bosuil-waarnemingen bekend. Er heeft daar overigens geen gericht onderzoek naar de soort plaatsgevonden (Leonard Ketting, Niels de Schipper, Mark Hoekstein).

Herkomst van de Zeeuwse Bosuilen

De vestiging van de Bosuil in Zeeuws-Vlaanderen sluit aan bij de spectaculaire uitbreiding van het broedareal vanaf de jaren tachtig in Vlaanderen. Halfweg de jaren zeventig werd het aantal broedparen voor Vlaanderen geschat op 200. Voor de periode 1985-88 komt de schatting op 660-880 en voor de periode 2000-2003 op “het twee- tot drievoudige daarvan” (Vermeersch et al. 2004). In dezelfde periode was er ook in Nederland sprake van een toename, maar duidelijk minder spectaculair. In 1973-1977 ging het om 2500-3000 en in 1998-2000 om 4500-5500 broedparen (Teixeira 1979, Koning 2002). De Westerschelde, die de scheiding vormt tussen Zeeuws-Vlaanderen en de rest van Zeeland, is voor Zeeuws-Vlaamse Bosuilen waarschijnlijk een te grote barrière om het gebied ten noorden ervan te koloniseren. In de rest van Zeeland zal men het dan ook van Hollandse en Brabantse Bosuilen moeten hebben. Mijn verwachting is dat de soort zich ook ten noorden van de Westerschelde sterk zal uitbreiden. Dat heeft dan tot gevolg dat ten opzichte van de rest van Zeeland, Zeeuws-Vlaanderen er niet meer uitspringt. In de zuivere zin des woords, en daar weten wij Zeeuwen alles van, is het dan geen Zeeuws bolwerk meer.

Medewerkers

Inventarisatiemedewerkers. Luciën Boerjan, Piet du Burck, Henk Castelijns, Gerard van Daele, Aad Drenth, Jan Janssens, George van der Hel, Wim Lansman, Ko Koekoek, Jean Maebe, Eddy Matthijs, Joop Millenaer, Fred Schenk, Rudy Smet, Cor Sol, Franklin Tombeur, Luud Persijn, Kees Rijk, Theo Spuessens, Walter Van Kerkhoven, Willy Vink, Herman van de Voorde, Bram Vroegindewey, Petrus van 't Westeinde, Alex Wieland.

Informanten. Huub Bun, André Baerdemaker, Henk Bondewel, Marc Buisse, Bob Dierks, Ies Goedbloed, Rinus van 't Hof, Leonard Ketting, Ab Klaassen, Marcel Klootwijk, Peter Meininger, Jaap Poortvliet, Luciën Noens, Niels de Schipper, Bert Smulders, Corné Stam, Eddy Taelman, George Tanis, Alex de Smet, Adrie van de Wiel.

Literatuur

- BUISE M.A. & TOMBEUR F.L.L. 1988. Vogels tussen Zwin en Saeftinghe: De avifauna van Zeeuws-Vlaanderen. Stichting Natuur- en Recreatieinformatie, Middelburg.
- BREEDVELD, S. VAN DAM, A. HOLLAAR, W. J. TANIS, K. VAN DER VELDEN, B. DE ZOETE, G. 2004. Tussen Haringvliet en Grevelingen, De vogels van Goeree-Overflakkee. Vereniging voor Natuur- en Landschapsbescherming Goeree-Overflakkee. Middelharnis.
- CASTELIJNS H. 1998. Broedgeval van de Bosuil in het Braakmanbos. Steltkluut 28 (6): 10-12.
- CRAMP S. 1985. Handbook of the birds of Europe, the Middle East and North Africa. Vol. 4 Terns to woodpeckers. Oxford University Press, Oxford.
- KONING F. 2002. In SOVON Vogelonderzoek Nederland 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate-Survey Leiden.
- TEIXEIRA R.M. 1979. Atlas van de Nederlandse broedvogels. Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, 's- Graveland.
- DIJK A.J. VAN. 2004. Handleiding Broedvogel Monitoring Project (Broedvogelinventarisatie in proefvlakken). SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- VERMEERSCH G, ANSELIN A, DEVOS K, STEVENS J, GABRIËLS J & VAN DER KRIEKEN B. 2004. Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel.
- VERGEER J.W. & VAN ZUIJLEN G. 1994. Broedvogels van Zeeland. KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- MIKKOLA H. 1983. Owls of Europe. T & A.D. Poyser Ltd, Calton.
- WALHOUT, J.M. & F. TWISK 1998. Vogels van Walcheren. Stichting Avifauna van Walcheren, Middelburg.
- WERKGROEP AVIFAUNA NATUUR- EN VOGELWACHT SCHOUWEN-DUIVELAND 1986. De Vogels van Schouwen-Duiveland. Werkgroep Avifauna. Natuur- en Vogelwacht Schouwen-Duiveland.

Henk Castelijns, Marollenoord 10, 4553 CP Philippine. Email: castelijns@zeelandnet.nl.

Bijlage 1. Overzicht van de op de Bosuil *Strix aluco* in 2008 geïnventariseerde gebieden

Plaats	X	Y	Plaats	X	Y
Onderzocht positief resultaat			Onderzocht negatief resultaat		
St Kruis Toniobosje	22,5	366,3	Aardenburg Heerenstraat/Elderschans	18,5	366,5
Philippine Braakman Z Spanjaardsbos Z	38,2	368,4	Axel Axels Bos	52,2	364,4
Philippine Braakman Z Isabellabos	38,6	369,6	Axel Dries Arendskreek	53,4	366,5
Philippine Braakman Z Axels Gat	41,1	368,9	Axel Eerste Verkorting	53,0	363,5
Hoek Braakman N	40,7	372,7	Axel Eerste Verkorting	54,0	363,3
Hoek Boerengat Singel DOW	43,5	372,6	Axel Opspuiting (Smitschorre)	50,5	363,7
Hoek Bos Van Wuijckhuisepolder	43,4	368,6	Axel Tweede Verkorting	54,8	363,6
Sas van Gent Poelpolder Hoge Berg	43,5	359,8	Cadzand Bos van Erasmus	19,4	376,6
Zuiddorpe Mezendreef	49,9	360,2	De Clinge Kriekputten/Woestijnstraat	65,8	365,5
Zuiddorpe De Ratte	50,7	361,9	De Clinge Sterre	65,0	365,2
Overslag Bos Keizersput	50,2	358,8	Hoek Braakman N Recreatieterrein	39,0	371,2
Overslag Bos Varempestraat	50,5	359,6	Hoek Toorenbos	43,3	370,8
Koewacht Bos Kloosterweg	54,7	359,8	Hoek Wevslwaeldijk	40,0	373,6
Koewacht Plasschaertbos	54,9	362,3	Hoek Willemskerkepolder DOW-boerderij	44,6	372,7
Hulst Groot Eiland Plaatje	57,1	368,5	Hoofdplaat Roodenhoek	32,7	375,7
Hulst Groot Eiland Bos bij Vijfhoek	58,4	368,3	Hulst Groot Eiland Hoge Weg	58,0	367,0
Hulst Groot Eiland Bos Achtste Verkorting	58,6	367,2	Hulst Liniedijk Moerschans	63,4	367,4
Heikant Wildelanden	60,4	362,8	Hulst Oude Vaart O	61,2	366,8
St Jansteen Waterleidingbossen W	61,9	362,6	IJzendijke Bunkerbos	31,7	373,3
St Jansteen Waterleidingbossen O	62,2	362,8	Kapellebrug Interjute	63,0	364,3
Hulst Binnenvest	62,3	366,7	Koewacht Boschkreek/Vennebos	56,5	361,4
Hulst Buitenvest	62,3	366,0	Koewacht Nieuwe Molen	53,7	362,0
Hulst Bos Z zwembad	62,5	365,0	Koewacht Oude Karnemelkstraat	55,4	360,0
Hulst Liniedijk Koolstraat/Moerschans	62,7	367,0	Koewacht Oude Karnemelkstraat	55,8	360,4
Hulst Bos Dullaertpolder	62,8	369,2	Koewacht Voormalig Ft Ferdinandus	56,7	364,4
Hulst Schuddebeurs Bos Wilkink	62,9	368,4	Koewacht Zandstraat	54,2	360,9
Hulst 't Jagertje/Zieldijk	63,1	368,7	Nieuw Namen Hedwigepolder Pielenput	73,4	373,7
Hulst Bos Bos Bietenweg W	63,6	367,0	Nieuw Namen Hedwigepolder Spuikom	74,0	374,1
Hulst Bos Bos Bietenweg O	64,1	366,7	Oostburg de Ploate	23,4	369,7
Hulst Liniedijk NO	63,8	368,2	Oostburg Golfterrein	21,0	373,0
Clinge Waterleidingbossen (1)	63,4	363,5	Philippine Braakman Zuid Driehoek	38,7	367,8
Clinge Waterleidingbossen (2)	63,5	364,5	Philippine Braakman Zuid Middenweg	39,0	370,7
Clinge Waterleidingbossen (3)	63,5	363,8	Philippine Waterdijkbos/sportpark	41,0	367,2
Clinge Waterleidingbossen (4)	63,6	364,2	Sas van Gent Begraafplaats	43,7	363,3
Clinge Waterleidingbossen (5)	64,2	364,4	Sas van Gent Canisvliet	45,4	360,0
Niet onderzocht			Sint Kruis Bosje D'Hont	23,8	366,7
Breskens Bosje Nummer Een	30,0	378,7	Sluiskil Bonte Polder	45,7	367,7
Hengstdijk dorpsbos	58,2	373,7	Sluiskil Sportpark	46,2	367,0
Kuitaart Kleine Vogel	61,2	373,2	Terneuzen Blow Hole	49,2	373,0
Kloosterzande dorpsbos O	59,9	376,5	Terneuzen Copwyck	53,0	374,0
Hulst Oude vaart W	59,7	367,3	Terneuzen De Griete windmolens	50,8	374,2
Zuiddorpe Canisvlietweg	48,4	360,2	Terneuzen Eendragtspolder Nootgedacht	53,3	375,8
			Terneuzen Otheense Kreek W	48,1	371,9
			Terneuzen Otheense Kreek W	48,5	370,8
			Terneuzen Van Lydenpolder	55,2	374,2
			Varempépolder Kromhoekseweg	51,3	369,0
			Zuiddorpe De Sterre	50,6	360,7
			Zuiddorpe Moerspuipolder	52,9	360,8
			Zuiddorpe Oude Polder	49,0	359,7
			Zuiddorpe Voormalig Fort Moerspui	53,0	360,2